

SKATTERNE.

Til en politøkonomisk bestemmelse af statsapparatet.

Jens Henning Rasmussen

Det følgende bidrag til bestemmelsen af den borgerlige stat tager sit udgangspunkt i problemet omkring finansieringen af de statslige udgifter. På denne baggrund forsøger artiklen dels at gøre op med nogle af de senere bidrag på området (Schmiede, Cogoy) og dels at foretage en politøkonomisk bestemmelse af skatterne: som ekspropriation af merværdi sætter disse staten i stand til at reproducere sig selv. Endelig gennemføres en diskussion af statens deltagelse i arbejdskraftens reproduktion, hvor der indføres en modifikation af det klassiske lønarbejderbegreb, begrundet i statsliggørelsen af den materielle reproduktion.

Det følgende forsøg på at bestemme skatterne sigter primært mod en præcisering af de forskellige former, hvorigennem staten overhovedet bliver i stand til at etablere og reproducere sig selv. Omfangsmæssigt vil det her kun dreje sig om selve de formidlinger som konstituerer statsapparatet som led i den samfundsmæssige værdicirkulation. D.v.s. der er ikke tale om en diskussion af de forskellige postkeynesianske manipulationsteorier og deres anvendelse, men mere alment om hvorledes staten

overhovedet kan betragtes ud fra den kapitalistiske produktionsproces og den heri konstituerede logik.

Arbejdstesen heri er at kritikken af 'statsinterventionismen' ikke umiddelbart kan begynde med at behandle de vulgærøkonomiske teser i deres totalitet. En sådan fremgangsmåde vil i hvert fald indebære stor fare for at argumentere på vulgærøkonomiens egne præmisser, idet man er tvunget til at acceptere dennes kategoriale apparat som værende uden problemer. Diskussionen her er altså ment som forsøg på at oparbejde nogle grundlæggende begreber omkring skatter og statskøb for på den ene side at lokalisere disse som værdiformer i forhold til den almene kapitalanalyse og på den anden side herigennem at nå frem til nogle almene værdiformsbestemte karaktertræk ved staten.¹

Statsapparatet og det statslige arbejde.

Som gren i den samfundsmæssige arbejdsdeling er det arbejde som ydes i statsapparatet som alt andet underlagt de samme almene materielle bestemmelser. D.v.s. vi kan ligesom i analysen af arbejdsprocessen skelne mellem statsligt arbejde, statslige arbejdsmidler og statslige arbejdsgenstande. Når vi her spørger efter hvad der giver disse bestemmelser prædikatet statsligt kan vi imidlertid ikke benytte os af en ren materiel betragtning, da en sådan vil vise, at arbejdsdelingen er spaltet op i uendeligt mange arbejdsarter. Det, som vi må betragte, er den samfundsmæssige form, som er arbejdets særlige historiske bestemmelse under kapitalistiske produktionsforhold.

Det specifikke ved den kapitalistiske produktionsmåde er at arbejdets og produktivkræfternes samfundsmæssige karakter ikke er resultat af en umiddelbar og bevidst menneskelig kontrol. Samfundsmæssiggørelsen er yderliggjort og selvstændiggjort i værdiloven eller værdiforms- og kapitallogikken. D.v.s. samfundsmæssiggørelsen sætter sig formmæssigt igennem som sin egen modsætning så at sige: gennem en privatisering og selvstændiggørelse af mennesket, hvor samfundsmæssigheden bliver formidlet gennem vareudvekslingen og ækvivalentbyttet. Det vareproducerende arbejde som en dobbeltkarakter af konkret-nyttigt og abstrakt samfundsmæssigt arbejde, af brugsværdiskabende og værdisættende

1. Selvom det ikke kan udvikles nærmere her er dette vendt mod den fremgangsmåde, som især er blevet benyttet i diskussionen omkring den almene form- eller væsensbestemmelse af staten. I disse forsøg har man i de metodiske overvejelser omkring anknypningspunkt til den almene kapitalanalyse på forhånd defineret staten som ekstern i forhold til de rene værdiformer. Resultatet af dette er blevet, at man har forladt udgangspunktet i produktionsprocessen og den materielt bundne udbytningsproces til fordel for en ydre og formal betragtning af juridisk/ideologiske individbestemmelser i cirkulationssfæren. Overfor dette må udgangspunktet fastholdes som en betragtning af staten i dens materielle gestalt som statsapparat - en betragtning som netop ikke er værdiformsekstern, idet staten kun kan eksistere forsåvidt dens reproduktion er værdiformsformidlet.

arbejde er den grundlæggende bestemmelse af arbejde i kapitalismen. Bestemmelsen af det statslige arbejde må derfor være en bestemmelse i forhold til det vareproducerende arbejde.

Arbejdet i statsapparatet er en ophævelse af denne samfundsmæssigheds formmæssige formidling, idet det ikke resulterer i varer, men kun i konkretnyttige brugsgenstande eller "brugstjenester". D.v.s. statsarbejdet er hverken vare- eller værdiproducerende og har på en vis måde negeret arbejdets dobbeltkarakter. Statsapparatets særlige bestemmelse i den samfundsmæssige arbejdsdeling er altså at være ophævelsen af den vareformsbestemte samfundsmæssighed til en umiddelbar samfundsmæssighed, hvor arbejdsresultatets konkret-nyttige funktion i den samfundsmæssige reproduktion er bestemmende.

For at undgå misforståelser er det her vigtigt at fastholde, at denne ophævelse af vareformslogikken som arbejdsrationalitet i statsapparatet er en ophævelse på kapitalens eget grundlag. D.v.s. der er ikke tale om, at denne umiddelbare samfundsmæssiggjorte arbejdsrationalitet er identisk med en socialistisk organisering af artslevet, således som nogle revisionistiske statsopfattelser antager. Ganske vist er vareformsformidlingen ophævet indenfor statsapparatet og brugsværdien den statslige arbejdsrationalitet, men idet brugsværdien altid er bestemt gennem et samfundsmæssigt artikuleret behov og fordi det behovsartikulerende samfund er kapitalistisk er statsapparatet altså værdilovs- eller kapitalbestemt. D.v.s. værdiloven og kapitallogikken sætter sig altså formidlet igennem, idet den bestemmer arten af konkret-nyttigt arbejde.²

At statsapparatet eksisterer i et samfund, hvor vareproduktionen og - cirkulationen som resultat af kapitallogikken har totaliseret sig som nødvendige former for stofskiftet, betyder at det som gren i den samfundsmæssige arbejdsdeling ikke forholder sig ydre og selvstændiggjort i forhold til de andre grene. M.h.t. såvel det arbejde som konstituerer de statslige aktiviteter som dets materielle betingelser er statsapparatet helt og holdent henvist til vareformsformidlingen for at reproducere sig selv.

Selv om det statslige arbejde ikke resulterer i varer er staten alligevel henvist til at købe arbejdskraft, idet reproduktionen af statsarbejderne foregår udenfor staten. D.v.s. statsarbejderen er lønarbejder, idet han ved at sælge sin arbejdskraft til staten modtager penge og med disse som revenue tilegner sig sine reproduktionsmidler i formen V-P-V.³

2. Det er selvfølgelig klart at denne gennemsætning af kapitalens interesser i statsapparatet ikke er friktionsfri. Jvf. bl.a. diskussionen hos Flatow/Huisken: »Den borgerlige stats afledningsproblem« Kurasje 9 & 10. H. Gerstenberger: »Klassenantagonismus, Konkurrenz und Statsfunktion«, Gesellschaft nr. 3. En af de konkret-nyttige arbejdsarter, som klarest viser det statslige arbejdes kapitalaffirmative karakter, er det arbejde, som har penge som genstand: lige fra kildeskattedirektoratet, det statslige lønningssystem til de parlamentariske spekulanter.
3. Vi ser her bort fra de særlige kontrakt- og ansættelsesforhold indenfor statsapparatet, idet disse blot må betragtes som modifikationer af den almene lønarbejderbestemmelse.

De materielle forudsætninger for statsarbejdet tilegnes helt på samme måde igennem varecirkulationen. D.v.s. arbejdsbetingelserne produceres som varer og sælges til staten, hvorved denne produktion af statsapparatets bestanddele altså er kapitalistisk i formen $P-V \frac{ak}{pm} .. pr .. V'-P'$, og hvor statens køb altså er realisationen af varens værdi.

For statsapparatet derimod tager disse udvekslinger sig helt anderledes ud end for den produktive kapital. Hverken arbejdskraften eller arbejdsbetingelserne købes for at producere varer, men brugsgenstande til umiddelbart reproduktivt konsum. Hvad der altså for lønarbejderen tager sig ud som $V-P$ og for leverandøren som $V'-P'$ er for staten starten på bevægelsen $P-V \frac{ak}{pm} .../arbejde .. brugsværdi$.

Disse skematiske formuleringer af statsapparatets cirkulationsformidlinger kan hjælpe os til at præcisere de polit-økonomiske formbestemmelser af staten. I statsdiskussionen har der nemlig eksisteret en del uklarhed om, hvori statens uproduktive karakter består. Når der f.eks. tales om 'den statslige sektor af økonomien' synes det ikke helt klart om denne sektor dækker det, som her er kaldt statsapparatet, eller om den også omfatter den produktion, hvis varer ender i statsapparatet. Hos Schmiede har denne uklarhed ført til at alle de produktionsled i vareproduktionen, hvis produkt gennem cirkulationen kan henføres til staten, subsumeres bestemmelsen: uproduktiv. Herved går Schmiede så langt i kritikken af den keynesianske 'multiplikatoreffekt', at han ender i den diamentralt modsatte tese: at de alle er uproduktive, og at eksempelvis bageren, som sælger brød til de statslige lønarbejdere og de produktive lønarbejdere, »beskæftiger produktive og uproduktive arbejdere ved siden af hinanden eller sågar i den samme person«. ⁴

Dette er ud fra den foreløbige betragtning (vi vender senere tilbage til Gemantkapitalperspektivet) klart forkert. Hvis vi bestemmer det produktive arbejde som det arbejde, der resulterer i varer indeholdende værdi og merværdi, er det klart, at det kun er selve det statslige arbejde, som er uproduktivt. Selvom Schmiede har fuldstændig ret, når han bestemmer at der »I denne kæde af videre bytteakter (som altså ender i statsapparatet, J.H.R.) ikke skabes nogen værdi, eller bedre ingen nyværdi«, så berettiger det ikke til at fradømme de produktionsprocesser, som er involverede, deres produktive karakter. De kapitaler, som leverer de materielle arbejdsbetingelser til statsapparatet og reproduktionsmidlerne til de statslige lønarbejdere, er produktive, idet de producerer varer med værdi og merværdi. D.v.s. Schmiedes bager er om han så også udelukkende solgte brød til de statslige lønarbejdere en produktiv og akkumulerende enkeltkapitalist.

4. R. Schmiede: »Grundprobleme der Marx'schen Akkumulations- und Krisentheorie«, Frankfurt 1973, s. 49.

Statsapparatet tilegner sig altså sine bestanddele gennem varecirkulationen, hvilket nødvendigvis betyder en ækvivalerende værdibevægelse den modsatte vej. Men da statsapparatet overhovedet ikke producerer varer eller værdi, vil staten være ude af stand til at reproducere sin egen eksistens; den vil foretage køb uden salg, hvilken betyder en akkumulation af ikkerealiserbare kostpriser. D.v.s. der må foregå en distribution af det produktive arbejdes værdiprodukt, hvorved en del af dette tilfalder staten. Eller m.a.o.: statsapparatet må finansieres.

Hermed kommer vi til en anden afgørende uklarhed i statsdiskussionen. Blandt andre bestemmer både Schmiede og Cogoy denne finansiering gennem en formal analogislutning fra cirkulationsarbejdet og cirkulationskapitalen til statsapparatet, idet de begge er uproduktive.⁵ Denne analogislutning er - omend den i al sin abstrakthed måske er korrekt - uheldig for den politøkonomiske formbestemmelse af staten. Ved at foretage en blot og bar tilbageføring af cirkulationskapitalen og statsapparatet til den produktive kapitalens værdiprodukt udviskes forskellene mellem disse, idet man nemlig undlader den modsatte bevægelse: at rekonstruere de specifikke distributionsformer, hvorigennem denne finansiering reelt finder sted. Vi skal i det følgende forsøge dette.

Skatterne

Finansieringen af statsapparatet antager forskellige former: seddel- og møntudstedelse, statslån og skatter (direkte og indirekte). Vi vil her holde seddel- og møntudstedelsen og statslånene udenfor og koncentrere os om bestemmelsen af skatterne.

Helt alment giver det sig af statsarbejdets uproduktive karakter at skatterne som bevægelsesform for værdi nødvendigvis er ikkeækvivalentlogiske. Skatterne er på en vis måde analogt med lånekapitalens bevægelsesformer ikke egentlige metamorfoser, men »juridiske transaktioner«, P-P.⁶ Men mens lånekapitalens bevægelse af Marx betegnes som en specifik form for »betinget afhændelse af penge eller varer«⁷, må skatterne betegnes som en ubetinget afhændelse, eller ren ekspropriation. En pengesums forvandling til skat, P-P, er en ren ensidig værdibevægelse, hvis begrundelse ikke findes i den ækvivalentformidlede kapitallogik, men ligesom jordrenten udspringer af juridiske magtforhold. D.v.s. også her udgør staten en negation af det kapitalistiske samfunds specifikke former, idet skatterne som ekspropriation er ren og uformidlet udbytning i førkapitalistisk form, mens den kapitalistiske udbytning er ækvivalentbytteformidlet.

5. Schmiede, op.cit., M. Cogoy: »Værditeori og statsudgifter« politiske arbejdstekster nr. 5.

6. Jvf. Kapitalen III, kap. 21: »Den rentebærende kapital«.

7. Kapitalen III, MEW s. 360/Rho.s.454. »Betinget afhændelse« betyder at udlånet P-P blot er et midlertidigt juridisk ejendomsskifte, idet den udlånte kapital må vende tilbage i overensstemmelse med kontrakten. Dette er også tilfældet for statslånene, men ikke for skatterne.

Men denne almene form, skatterne som ikke-ækvivalentlogisk værdibevægelse, siger intet i sig selv om bestemmelsen af den værdi, som den formidler. Spørgsmålet er nemlig hvorledes skatterne forholder sig til den kapitalistiske produktionsproces, hvor værdien overhovedet sættes. En udbredt opfattelse i teoridiskussionen er her, at skatterne er en ekspropriation af merværdien, men dette bliver intetsteds forklaret. Problemet er nemlig, at det på det kapitalistiske samfunds overflade tager sig ud som om skatterne hovedsageligt betales af arbejderklassen ud af dets revenue. Den forkortede argumentation, som mange steder føres på dette punkt, synes altså på den ene side at være i direkte modstrid med virkeligheden og betyder på den anden side, at en præcis kritik af statsapparatet og af den senkapitalistiske politiske økonomi ikke er mulig.

I bestemmelsen af skatterne kan vi her skelne mellem direkte og indirekte skatter, d.v.s. mellem revenuebeskatning og varebeskatning. Vi vil tage udgangspunkt i varebeskatningen, dels fordi denne klartest viser skatternes bestemmelse og dels fordi denne historisk kommer før revenuebeskatningen.

Varebeskatningen.

Den kapitalistisk producerede vare kan værdimæssigt dechifreres til $c+v+m$, konstant kapital, variabel kapital og merværdi. Kostprisen ($c+v$) betegner her dels den overførte værdi fra produktionsmidlerne og dels den del af den nytilsatte værdi, som erstatter udlægget til arbejdskraft. Merværdien er her den del af den nytilsatte værdi, som ligger ud over arbejdskraftens værdi, d.v.s. den værdidel, som genstandsgøres af merarbejdet.

D.v.s. produktionen af værdien og merværdien finder sted i produktionsprocessen i den produktive kapitalens regi og er afsluttet hermed. Herefter træder varen (eller den totale varemasse, som værdimæssigt kan indeles på samme måde) ind i cirkulationssfæren. Her foregår realiseringen af varen og indeholdt i denne distributionen af varens værdi. Imidlertid kan vi her forudsætte, at kostprisen, udlægget til produktionsmidler og arbejdskraft, allerede er betalt, således at denne del blot vender tilbage til den produktive kapital. Distributionen vil derfor kun omfatte merværdien.

Fra den marx'ske analyse ved vi, at denne distribution er formidlet over den almene profittate, hvorved den ikke-produktive handelskapital får del i merværdien gennem gennemsnitsprofiten. Gennem denne primære distribution må den produktive kapital altså give afkald på en del af merværdien og idet den må sælge varen under dens egentlige værdi dele med handelskapitalen. Ud af denne gennemsnitsprofit foregår der derefter en yderligere fordeling af merværdien, idet den enkelte kapital såfremt den opererer med lånt kapital må betale rente til pengekapitalen. Denne kan vi for så vidt vi følger den marx'ske fremstilling kalde den sekundære distribution. Forskellen er her at den primære - gennemsnitsprofitfordelingen - er en uundgåelig og blindt virkende distribution for de aktive kapitaler⁸, mens den sekundære - lånerenten - er specifikt bestemt og for så vidt ikke nødvendig for de enkelte kapitaler.

Da vi forudsætter kostprisen betalt og ude af billedet er det klart, at varebeskatningen kun kan angå merværdien og dens distribution. Videre er det klart, at den som beskatning af varer kun kan angå selve realiseringen af varen eller feltet for den primære profitfordeling; lånerenten betales først efter varens realisation og har intet med denne at gøre, men med profitten i pengeform.

Med en lettere omskrivning af Marx kan vi sige, at det er en ren indbildning, at skatter lagt på varer kun er et tillæg, en nominal forhøjelse af prisen på varerne ud over deres værdi.⁹ På overfladen og i de agerende individers bevidsthed tager det sig ganske vist ud som om vareskatterne kun er mulige at betale for den enkelte kapitalist ved at sælge varen over dens værdi, således at varens pris forhøjes med et nominalbeløb, som statsapparatet indkasserer. Men på nøjagtig samme måde som med handelsprofitten er vareskatten kun mulig ved, at varen allerede fra sin produktion indeholder denne værdidel; ellers må man sige, at der skabes værdi i cirkulationen, hvad der ville være en opgivelse af arbejdsværditeorien. Vareskatten er kun mulig ved, at varebesidderen i salget giver afkald på en del af merværdien ved at dele med statsapparatet. Skatten er altså blot en forvandlings- og distributionsform for merværdi.

Som forvandlingsform for merværdi er skatten at betragte som en slags rente, 'statsrente'. D.v.s. mens gennemsnitsprofitten kun etablerer sig som tendens gennem konkurrencen er skatten ligesom renten en fast og fremtrædende størrelse. De forskellige forhold omkring skatteudskrivningen er her ligegyldige; indtil videre må vi blot konstatere, at statsapparatet gennem sin samfundsmæssige suverænitæt dikterer 'statsrenten' overfor kapitalerne. Dette betyder, at vareskatten allerede på forhånd vil optræde for de agerende kapitaler som en nødvendig omkostning ved vareproduktionen¹⁰. Hvis vi her forudsætter en ens beskatning på alle varearter og på alle cirkulationsled frem til det definitive salg (hvorefter varen altså konsumeres som brugsværdi), betyder dette, at en del af merværdien antager karakter af kostpris for den kapitalistiske produktion: For overhovedet at fungere som kapital bliver det altså nødvendigt, at udbytningen af arbejdskraften allerede har et vist omfang, idet statsapparatet gennem sin samfundsmæssige suverænitæt på forhånd så at sige har sat sig på en del af udbytningsresultatet. I forhold til en given udbytningsgrad af arbejdskraften, d.v.s. en given merværdirate, betyder skatten altså her en modifikation af gennemsnitsprofitraten, hvorved den mindskes. Eller mere præcist: Den del af den totale samfundsmæssige merværdimasse eksproprieres af statsapparatet, således at den del som de konkurrerende kapitaler har til deling mindskes, hvad der betyder skærpet konkurrence og sænket akkumulationsrate.

8. Vi ser her bort fra monopoliet, hvor en kapital midlertidig kan sætte sig ud over gennemsnitsprofitkonstitutionen.
9. Jvf. Kapitalen III, MEW s. 293/Rho. s. 370: »Det er kun Schein at den merkantile profit er et blot og bart tillæg, en nominal forhøjelse af varenes pris over deres værdi«.
10. Jvf. Kapitalen III, MEW 890/Rho. 1134: »I rente o.s.v. indgår de påståede fordelingsformer som bestemmende produktionsmomenter i prisen«.

Hvis vareskatterne ikke er ens, men falder forskelligt på forskellige varearter, betyder det en ændring af de konkurrencebetingelser, hvorpå proftrateudligningen finder sted. En luksusvarebeskatning f.eks. vil betyde at statsapparatet især eksproprierer denne branches udbytningsresultat, hvad der i proftrateudligningen som proces betragtet vil vise sig i en kapitalvandring over i andre brancher. På lignende måde vil en højere beskatning i detailhandlen være befordrende for en kapitalbevægelse mod produktionssfæren og engroshandlen. Og toldafgifterne vil overfor de ekstranationale kapitaler betyde en kostprisforøgelse i forhold til deres reale kostpris, d.v.s. en restriktion overfor udenlandsk konkurrence.

Vareskatterne er altså en del af den merværdimasse, som den produktive kapital har tappet af arbejdskraften, d.v.s. statsapparatet eksisterer på basis af en udbytning af arbejderklassen. Hermed konstitueres staten som direkte modsætning til arbejderklassen på kapitalens side. Om end staten gennem tilegnelsen af merværdi også står i modsætning til kapitalen er dens deltagelse i udbytningen af arbejderklassen det basale. Modsætningsforholdet mellem stat og kapital omkring merværdien adskiller sig på en vis måde ikke fra modsætningsforholdet mellem de forskellige kapitaler i konkurrencen - overfor arbejderklassen udgør de en fælles front. D.v.s. hvis vi betragter skatten som den grund - eller elementarform, hvoraf staten overhovedet udspringer, så er statens klassekarakter allerede givet med denne.

At statsapparatet som følge af sin samfundsmæssige suverænitæt er i stand til at ekspropriere merværdi betyder imidlertid ikke, at den er hævet over kapitalen. Varebeskatningen - og beskatningen overhovedet - er underlagt grænserne for profitabiliteten i den kapitalistiske produktionsproces. Kapitalen er og bliver den kapitalistiske produktionsmådes subjekt, idet det kun er for så vidt der overhovedet eksisterer kapitalistisk udbytning, at merværdiekspropriationen er mulig for staten.

Revenuebeskatningen.

Forvandlingen af de 'indirekte' skatter til 'direkte' skatter er en formforvandling som Marx betegner som værende en »yderlighed, ligegyldighed og tilfældighed i forhold til den kapitalistiske produktionsproces«. ¹¹ D.v.s. i sin grundlæggende bestemmelse er også revenuebeskatningen blot en distributionsform for merværdi. M.h.t. beskatningen af kapitalistens revenue er dette helt klart, men problemet bliver at forklare beskatningen af arbejds lønnen, som især i senkapitalismen er blevet et fremherskende fænomen. For at komme sagen nærmere bliver vi her nødt til at præcisere bestemmelserne: arbejdskraftens værdi, arbejds lønnen og den variable kapital.

11. »Resultater af den umiddelbare produktionsproces«, Modtryk s. 116.

Arbejdskraftens værdi er som værdien af enhver anden vare bestemt gennem den mængde samfundsmæssigt nødvendigt arbejde, som medgår til dens produktion eller reproduktion. Produktionen af arbejdskraften som vare er imidlertid intet andet end reproduktionen af dens besidder, arbejderen, som menneske. Det afgørende er nu, at denne mængde samfundsmæssigt nødvendigt arbejde, som konstituerer arbejdskraftens værdi, ikke er et arbejde som umiddelbart har arbejderen som genstand, men kun hans reproduktionsmidler. D.v.s. når det er bestemt, at arbejderen sælger sin arbejdskraft som vare og for den mængde penge som herved modtages køber sine reproduktionsmidler, altså V-P-V, ligger der heri, at det samfundsmæssige arbejde, som konstituerer arbejdskraftens værdi, er det arbejde som resulterer i de varer arbejderen køber. D.v.s. arbejdskraftens værdi opløser sig altid i værdien af de varer, som udgør arbejderens reproduktion.

Heri ligger, at arbejdskraftens reproduktion er dobbeltbestemt som materiel eller brugsværdimæssig reproduktion og værdimæssig reproduktion. Den materielle reproduktion er selve arbejderens naturlige livsproces, mens den værdimæssige reproduktion betegner dennes specifikke historiske formformidling som lønarbejde under kapitalistiske produktionsforhold.

Eftersom værdibestemmelsen af arbejdskraften altid opløser sig i vareværdier, hvor reproduktionen er ækvivalentbytteformidlet som P-V¹², giver det sig selv, at skatterne som ensidig ekspropriation ikke kan indgå i arbejdskraftens værdi. Som ikke-ækvivalentlogisk værdibevægelse er skatterne simpelthen uforenelige med begrebet arbejdskraftens værdi. Problemet er nu at bestemme arbejds lønnen, idet vi medreflekterer revenuebeskatningen.

I den almene analyse af den politiske økonomi i den kapitalistiske produktionsmåde forudsætter Marx, at varerne udveksles til deres værdi, at deres pris blot udtrykker deres værdi. Således forudsættes det, at arbejdskraftens pris er lig dens værdi, hvad der betyder, at arbejdskraftens værdi, arbejds lønnen og den variable kapital tenderer mod at være synonyme i *Das Kapital*. Men på samme måde som andre varers priser viser sig at kunne afvige fra deres værdi i markedspriserne er dette også tilfældet med varen arbejdskraft. Allerførst betyder løncyklen, at prisen periodisk vil overstige værdien. I forbindelse med revenuebeskatningen får vi imidlertid en anderledes og mere permanent afvigelse mellem værdi og pris.

Skematisk kan vi opstille bestemmelserne således: arbejdskraftens værdi + merværdi = arbejdskraftens pris, og/eller real arbejds løn + skat = nominal arbejds løn.¹³

12. At sige at arbejdskraftens værdi altid opløser sig i værdien af varer er faktisk en ren tautologi på den marx'ske værditeoris grundlag. Hvis man mente, at dette ikke var tilfældet, men at også ikkevareformsformidlet reproduktion talte med måtte man for det første sige at arbejde kan sætte værdi uden at resultere i varer og for det andet måtte man totalisere denne mystiske værdisættende aktivitet til at omfatte hele den menneskelige livsproces. At det alligevel er nødvendigt at understrege vil vise sig, når vi kommer til bestemmelsen af statsapparatets deltagelse i arbejderens materielle reproduktionsproces.

D.v.s. beskatningen af arbejdslønnen er blot en ydre og formal formforandring af varebeskatningen - altså blot en distributionsform for merværdi. Den mulighed, som ligger i værdi-prisforholdet, for at værdiens reale (»oversatte«) prisudtryk kan afvige fra dets nominelle, bliver med revenuebeskatningen til en konstant afvigelse mellem på den ene side arbejdskraftens værdi og denne prisudtryk som real (disponibel) arbejds løn og på den anden side den formale eller nominelle arbejds løn.

Denne adskillelse betyder altså, at en del af merværdien har antaget arbejds lønnens skikkelse. Skatten er blot et skjult og mystificeret tillæg af merværdi til arbejds lønnen, hvorigennem lønarbejderen bliver bærer af dennes distribution til statsapparatet¹⁴.

For kapitalen, som er udbytningens varetager, betyder denne overfladiske formforvandling af skatterne imidlertid, at staten bliver mere fast i sin merværdi-ekspropriation. Idet nemlig revenuebeskatningen betyder, at en del af merværdien indgår i arbejdskraftens nominelle pris, har den samtidig antaget den variable kapitalens skikkelse. Hvor vi ved varebeskatningen ganske vist kunne se, at 'statsrenten' fik karakter af kostpris, forblev den reale sammenhæng dog klar: den reale kostpris ($c + v$) forblev uændret og skatten berørte kun merværdiens realisation og distribution. Ved revenuebeskatningen derimod synes den egentlige kostpris at ændre sig fra ($c + v$) til ($c + (v + \Delta v)$), idet arbejds lønnens nominelle størrelse nu udtrykker arbejdskraftens værdi plus en del af merværdien. D.v.s. det forhold, at staten sætter sig på en del af den kapitalistiske udbytning, ændres nu fra at angå cirkulationsfæren eller det allerede genstandsgjorte merarbejde til at gøre sig gældende i selve produktionsprocessen. Staten har med beskatningen af arbejds lønnen sat sine krav igennem i forbindelse med selve det produktive konsum af varen arbejdskraft eller med selve udbytningsakten. Mens altså varebeskatningen ikke umiddelbart antastede kapitalen i den umiddelbare produktionsproces, men først i dens videre reproduktionsproces, betyder revenueskatningen, at staten bliver bestemmende moment i selve produktionsprocessen gennem en afgift på konsumet af varen arbejdskraft.

At revenuebeskatningen betyder, at den aktive kapital må lægge en del merværdi til den reale arbejds løn, betyder imidlertid, at den statslige ekspropriation

13. For at undgå misforståelser skal det her anføres, at begreberne »real arbejds løn« og »nominal arbejds løn« ikke svarer til den sædvanlige brug. Når der her siges real arbejds løn, så menes der den reale arbejds løn som udtryk for det kvantum af det almene ækvivalent som lønarbejderen disponerer over og som i en samfundsmæssig gennemsnitsbetragtning ækvivalerer med arbejdskraftens værdi. Skatterne indgår altså ikke heri.

14. I forhold til den diskussion, som går omkring statsformen som udspringende af varebyttets forskellige karaktermaskebestemmelser er revenuebeskatningen temmelig interessant, idet den nemlig betyder at den juridisk-politiske bestemmelse af individet som 'statsborger' kompletteres med den politøkonomiske bestemmelse 'skatteyder'. Som det har vist sig i senkapitalismens Danmark har dette bl.a. fundet udtryk i et særligt parti, hvor kapitalen mobiliserer 'skatteyderne' til at sætte deres 'borgerinteresser' ind mod statsapparatets kapitaltangerende ekspropriation af merværdi.

ikke berører alle kapitaler lige. Det vil her især blive de kapitaler, som producerer med en lav organisk sammensætning, d.v.s. med en lav udviklingsgrad af arbejdets produktivkraft og et overgennemsnitligt forbrug af arbejdskraft, der kommer til at betale 'statsrenten'. D.v.s. ikke nok med at skatterne betyder en mindskelse af den samfundsmæssige merværdimasse, som tjener de konkurrerende kapitalers akkumulation, men samtidig accelereres tendenserne mod koncentration, centralisation, udvikling af produktivkræfterne etc., idet de undergennemsnitlige kapitalers konkurrenceevne forringes mest gennem kostprisforøgelsen.

At revenuebeskatningen på overfladen får det til at se ud som om staten har trængt kapitalen tilbage i deres indbyrdes slagsmål om udbytningsresultatet er imidlertid blot Schein. Kapitalen er og bliver udbytningens herre og staten hans ildesete tjener. Det grundlæggende klasseforhold mellem kapital og lønarbejde, modsætningen mellem det døde og det levende arbejde og spaltningen af arbejdsdagen i nødvendigt arbejde og merarbejde forrykkes ikke en tødel af de forskellige forskydninger mellem statsapparatets og kapitalens andel af merværdien.¹⁵

Statsapparatet og den samfundsmæssige reproduktion.

Skatterne er altså en ensidig ekspropriation af merværdi, som sætter statsapparatet i stand til at reproducere sig selv. Denne bestemmelse er det konstituerende, når vi taler om staten som faux frais, og det statslige arbejdes ikke-vareproducerende karakter er det konstituerende for bestemmelsen uproduktiv. Skematisk kan vi nu forsøge gennem en totalbetragtning af statsapparatets cirkulationsformidling at præcisere omfanget af disse bestemmelser.

Som led i den samfundsmæssige værdicirkulation udtrykker statsapparatet to bevægelser:

- 1) $P - P$, (merværdiens forvandling til skat og distribution til statskassen)
- 2) $P - V$ $\begin{matrix} ak \\ pm \end{matrix}$ (statsapparatets køb af sine materielle bestanddele hvorved den sættes i stand at deltage i den konkret-stofflige samfundsmæssige reproduktion.)

Dette værdikredsløb udgør altså statsapparatets umiddelbare politøkonomiske eksistens. Betragtet som totalitet er dette kredsløb i sig selv konstitueret som tendentielt faldende fra hinanden. Der er ingen umiddelbar kausalforbindelse mellem merværdiekspropriationen og de statslige køb. For det første ligger der en mulighed for udskydelse af skatterne i statslånene. For det andet må vi her alment antage,

15. Jvf. også Marx's kritik af MacCulloch, som mente at den samfundsmæssige merværdimasse ville stige uden at arbejdskraftens værdi ændredes, hvis man afskaffede revenuebeskatningen: »Afskaffelsen af sådanne skatter ændrer absolut intet ved det kvantum merværdi, som den industrielle kapitalist i første omgang udpumper af arbejderen. Det ændrer kun den proportion, hvori han stikker merværdien i lommen eller må dele den med trediemand.« Kapitalen I, MEW 544, Rho 739, note 10. Se endvidere polemikken mod Carey s. 587/792, hvor Marx pointerer det fejlagtige i at betragte skatterne som en del af den reale arbejdsløb.

at statsapparatet i sine køb har adgang til de samme kreditter, som de forskellige kapitaler yder hinanden. En præcisering af de modsigelser og grænser som ligger i disse kan ikke gives her, men må oparbejdes i forbindelse med den kapitalistiske akkumulations cykliske bevægelse, penge- og kreditmarkedszyklen og verdensmarkedsbevægelserne.¹⁶

Ud fra disse bestemmelser bliver det muligt at præcisere nogle af uklarhederne omkring forholdet mellem kapital og stat. Som vi så i forbindelse med Schmiede kan man ikke sige, at produktionen af de varer, som statsapparatet køber, er uproduktiv. Det er ikke produktionen af disse varer, der er uproduktiv, men deres konsumtion i statsapparatet.

At der er forskel på produktion og konsumtion af samme genstand udgår imidlertid fuldstændig af den betragtning, som ikke tager hensyn til de to værdibevægelser forskellighed og samtidig subsumerer de statsleverende kapitaler under statsapparatet. Dette er eksempelvis tilfældet i Cogoy's modelbetragtning.

Cogoy's argumentation er at fordi produktionen af statsapparatet på en vis måde kan siges at være finansieret af merværdien, og fordi produktet falder ud af værdicirkulationen, er de forskellige statsleverende kapitaler uproduktive for totalkapitalen. Den afgørende fejl er imidlertid, at den tresektormodel som Cogoy benytter lige netop ikke angår de statsleverende kapitaler, men handelskapitalen. De værdimæssige reduktioner omkring modellens reproduktion er blot en omskrivning af, at den produktive kapital gennem afståelse fra en del af merværdien muliggør den ikkevareproducerende handelskapitals eksistens, og at dette gennem en mindskelse af gennemsnitsprofitraten sænker den produktive kapitalers akkumulationsrate. Kun selve statsapparatet og den første værdibevægelse, skatterne, lader sig diskutere på denne måde.

Den anden bevægelse, de statslige køb, adskiller sig på ingen måde fra ethvert andet ækvivalentbytte. D.v.s. det er afgørende fejlagtigt at slutte fra cirkulationsarbejdet og det statslige arbejde til de statsleverende kapitaler. Disse er ikke uproduktive, men finansierer sig selv gennem egen værdiproduktion. D.v.s. når altså en enkeltkapital ved at sælge til statsapparatet realiserer varen og den merværdi, som hans arbejdere har sat, kan dette kun betyde, at han forøger den samfundsmæssige totalkapitalers merværdimasse og indgår forskelsløst med de andre kapitaler i profitrateudligningen som produktiv kapital.¹⁷

Et andet problem, som har vist sig specielt i forbindelse med uddannelsesdiskussionen, er forholdet omkring statsapparatet og arbejdskraftens reproduktion. Det vigtige er her at fastholde det statslige arbejdes konkret-nyttige karakter på den

16. En begyndende problematisering af disse findes i Altwater m.fl.: »Inflation und Krise der Kapitalverwertung« Prokla 17/18, specielt afsnit 6.

17. Det afgørende diskussionspunkt omkring keynesianismen kan altså aldrig blive om de statsleverende kapitaler er produktive eller uproduktive. De er klart produktive. Problemet er så, om de befinder sig over eller under det samfundsmæssigt gennemsnitlige produktivetsniveau, og på hvilken måde en bevidst statslig opretholdelse af dem påvirker akkumulationsprocessen.

ene side og arbejdskraftsreproduktionens dobbeltkarakter af brugsværdimæssig og værdimæssig reproduktion på den anden.

Hos Schmiede kommer uklarheden omkring dette frem på følgende måde: »Uddannelse: den hører til den samfundsmæssige variable kapital for så vidt angår gennemsnitsuddannelsen og sådanne specielle kvalifikationer, hvis resultat indgår i den materielle produktionsproces. Thi disse udgifter går som uddannelsesomkostninger ind i værdien af varen arbejdskraft.«¹⁸

Hele forvirringen omkring dette består i, at man vil forsøge at presse hele det senkapitalistiske statsapparats uddannelsesfunktion ned i følgende marx'ske bestemmelse: »For at modificere den almenmenneskelige natur således, at den opnår dygtighed og færdighed i en bestemt uddannelse eller opdragelse, som igen koster en større eller mindre sum af vareækvivalenter. Alt efter arbejdskraftens mere eller mindre formidlede karakter er dens uddannelsesomkostninger forskellige. Disse oplæringsomkostninger, som er forsvindende små for den almindelige arbejdskraft, går altså ind i kredsen af de værdier, som udgives til dens produktion.«¹⁹

Fejlslutningen går som følger: Marx siger her, at uddannelsesomkostninger indgår i arbejdskraftens værdi, den senkapitalistiske uddannelsessektor er en omkostning, ergo indgår udgifterne til statsapparatets uddannelsessektor i arbejdskraftens værdi.

Overfor dette må vi fastholde begrebernes indhold og præcisere det senkapitalistiske statsapparat i forhold til den historiske sammenhæng, som de marx'ske bestemmelser er udtryk for. Allerførst må det være helt klart, at når Marx her taler om »uddannelse eller opdragelse, der [...] koster en større eller mindre sum af vareækvivalenter«, så er dette blot det teoretiske udtryk for en historisk situation, hvor uddannelse foregik i privatskoler og frembragtes som tjenester i vareform. I det senkapitalistiske statsapparat derimod har uddannelsesproduktionen afkastet sin vareformsformidling. Dette udspringer af det statslige arbejdes bestemmelse. Den umulige modsigelse det er at sige, at statsarbejdere er uproduktive på den ene side, og at de alligevel reproducerer arbejdskraften værdimæssigt på den anden, udspringer altså af en fuldstændig negligering af uddannelsens historiske statsliggørelse og en manglende begrebsafklaring.

Statsapparatets deltagelse i arbejdskraftens reproduktion er en umiddelbar deltagelse i arbejderens konkret-stoflige produktion af sig selv som menneske. Arbejderens forhold til statsapparatet er her et umiddelbart og ikke-vareformsformidlet konsum af konkrete 'brugstjenester'. Dette betyder imidlertid, at reproduktionens dobbeltkarakter af brugsværdimæssig og værdimæssig reproduktion

18. Schmiede, op. cit. s. 37. Helt den samme opfattelse ses også hos Hisken: »Uddannelsesøkonomi og uddannelseskrisen i Vesttyskland« RUC-forlag 1973, s. 61 og 75-92. Et forsøg på at bestemme det særlige fænomen, at høj uddannelse synes at betyde stor værdi, idet det betyder høj løn, ses hos O. Marquardt: »En kommentar til den såkaldte reduktionsproblematik og dens betydning for den marx'ske arbejdsværditeori.« Fagtryk 2, Århus 1975.

19. Kapitalen I, MEW s. 186, Rho. s. 288.

af arbejdskraften tendentielt har udviklet sig til en modsigelse i senkapitalismen. Statsliggørelsen af den materielle reproduktion betyder nemlig, at forskellige dele af denne unddrager sig den værdimæssige reproduktion, d.v.s. ikke indgår som konstituerende elementer i arbejdskraftens værdi. Eller sagt på en anden måde betyder dette, at det klassiske lønarbejderbegreb som værende besiddelsesløs og helt og holdent henvist til varecirkulationen for at opretholde sin eksistens tendentielt er under opløsning under de senkapitalistiske forhold. Men dette må ikke misforstås. Det er selvsagt ikke muligt, at denne opløsning gennem statsliggørelse af arbejderens reproduktion vil udfolde sig ud over visse grænser, som sættes gennem kapitalforholdet. Det helt basale produktionsgrundlag for enhver produktionsmåde: levnedsmiddelproduktionen, vil ikke kunne afkaste sin vareformsformidling uden samtidig at betyde en ophævelse af lønarbejderbegrebet og dermed af kapitalforholdets materielle basis.

En anden årsag til lønarbejderbegrebets modifikation i senkapitalismen er den særlige værdibevælgelse P - P, subventionen eller statsstøtten, som ellers ikke skal behandles nærmere her. Herigennem muliggøres det individer at opretholde den basale vareformsformidlede reproduktion uden at yde deres arbejdskraft som ækvi-valent. For en videre diskussion er denne modifikation særdeles vigtig for præcise- ringen af de forskellige modvirkende og modificerende tendenser overfor akkumu- lationskrisens klassiske gennemslag.

Som vi har set udtrykker arbejderens forhold til det senkapitalistiske statsapparat sig dobbelt:

1. polit-økonomisk som bærer af merværdien fra den kapitalistiske udbytningspro- ces til statsapparatet gennem revenuebeskatningen, og
2. konkret-stofligt som modtager af statslige reproduktionsydelse.

Afgørende vigtigt er her, at der ikke eksisterer noget som helst nødvendigt for- hold mellem disse. På det kapitalistiske samfunds overflade og i reformismens ideo- logiske opfattelse af staten tager det sig imidlertid ud som om de to forhold hører uløseligt sammen. Den reformistiske lønkamps fixering af nominallønnen resulterer i den Scheinforestilling, at forholdet mellem arbejder og stat er ækvivalentbytelo- gisk, som en lige udveksling af skat og tjenester. De to bestemmelser er, som de fremtræder på overfladen, det materielle eller polit-økonomiske udgangspunkt for den socialdemokratiske statsideologi. Gennem betalingen af skatter har arbejder- klassen købt sig medejerskab af 'den neutrale stat', som herefter som 'socialstat' skal forbedre arbejderens reproduktion.

Men alene gennem det ovenstående giver det sig at denne skat-tjenestelogik er fejlagtig. For det første kan man på ingen måde kalde en suveræn ekspropriation af merværdi og en påtvungen modtagelse af statsydelse for et varebytte. Og for det andet eksisterer der ingen nødvendig sammenhæng mellem revenuebeskatning og statsydelse. Revenuebeskatningen kan som distributionsform for merværdi forvandles til varebeskatning eller helt udsættes gennem statslån, og omvendt kan revenuebeskatningen stadig formidle merværdidistributionen uden at statsapparatet overhovedet deltager i arbejderklassens artsreproduktion. Forestillingen om en

sammenhæng mellem disse to sider kan kun resultere i en integrationslogisk parti-strategi, som gennem det politiske rivegilde skal søge at sikre en 'socialt afbalance-ret og ansvarlig statsraison'.

Den bærerrolle, som arbejderen tvinges i med revenuebeskatningen, betyder altså en svækkelse af klassekampsmulighederne i senkapitalismen for så vidt som det grundlæggende udbytningsforhold mystificeres. Idet realarbejds løn og nominalarbejds løn falder fra hinanden med skattens mellemkomst bliver de perspektiver som måtte eksistere i en militant lønkamp forpurret. Den reformistiske arbejderbevægelse opfatter her lønkampen som en ren og skær nominallønskamp, hvor skatterne blot udgør en 'solidarisk' omfordeling af arbejderklassens samlede konsum. Hermed er en slags kageteori bragt på bane, hvor real arbejds løn og skatter afvejes kompensatorisk mod hinanden. Heroverfor må spørgsmålet være om ikke arbejderklassen må undgå enhver inddragelse i slagsmålet mellem statsapparatet og kapital omkring merværdien og i stedet koncentrere sig om forsvaret og forbedringen af den menneskelige artsreproduktion.